

Основни черти на християнската етика

Централният момент в християнското учение за Толстой е непротивенето. В първите години след душевната си криза той проповядва абсолютно “непротивене на злото” в пълно съответствие с буквалния и точния смисъл на думите от Евангелието, които, взети във връзка с текста за дясната и лявата буза, очевидно, означавали пълно смирение и покорност. Но, по всяка вероятност, съвсем скоро Толстой почувствувал, че подобно учение не само противоречи на горепосоченото определение за Бога, дори води до поощряване на злото. Именно в него се съдържа позволяването на злото, което винаги се е проповядвало от съдържавните религии в интерес на управляващите класи, и Толстой трябвало скоро да осъзнае това. В едно от произведенията си от по-късния период той разказва как веднъж, пътувайки с влак, срещнал във вагона тулския губернатор, който водел военен отряд, снабден със сурови пръчки. Губернаторът отивал да бие селяните от едно село, което се разбунтувало против незаконните разпоредби на администрацията, притесняваща селяните поради интригите на помещика. С характерния си талант Толстой описва как намиращата се на гарата “либерална дама” открито, високо и рязко осъжда губернатора и офицерите и как те се срамували. После той описва това, което обикновено става при подобни наказателни операции: как селяните с истинско християнско смирение ще се кръстят с треперещи ръце и ще се подлагат на боя с пръчки и как ще ги изтезават до смърт, но господа офицерите изобщо няма да се трогнат от това християнско смирение. Какво е било поведението на самия Толстой при срещата с този наказате-

лен отряд не ни е известно, тъй като той нищо не казва за това. Вероятно е упреждал губернатора и офицерите, съветвал е войниците да не им се подчиняват – с други думи, убеждавал ги е да се разбунтуват. Във всеки случай той трябва да е почувствувал, че пасивното отношение към извършващото се зло – непротивенето – *ще бъде мълчаливо одобрение на това зло, нещо повече – ще бъде негова поддръжка*. Освен това пасивното отношение към извършващото се зло толкова много противоречи на натурата на Толстой, че той не би могъл дълго да бъде привърженик на подобна доктрина и скоро започнал да тълкува евангелския текст в смисъл: “не се противи на злото *с насилие*”. Всичките му по-късни съчинения са *страстна съпротива срещу различните форми на злото*, което той вижда в заобикалящия го свят. Могъщият му глас постоянно разобличава и самото зло, и вършителите на това зло; той осъжда само съпротивата срещу злото *с физическа сила*, вярвайки, че такава форма на съпротива причинява вреда.

Други моменти от християнското учение (разбира се, според тълкуването на Толстой) са следните четири: не се гневи или се въздържай от гняв, доколкото това е възможно; остани верен на жената, с която си се свързал и избягвай всичко, което възбужда страстта; не се заклевай, което, според Толстой, означава: не се обвързвай с каквато и да е клетва, тъй като с помощта на клетвата правителствата обвързват *съвестта на хората*, принуждавайки ги след това да се подчиняват на всички правителствени разпоредби и накрая, отбичай враговете си или, както Толстой неведнъж е посочвал в своите съчинения, никога не съди сам и не преследвай друго със съд.

На тези пет правила Толстой дава възможното най-широко тълкуване и извежда от тях всичките теории на свободния комунизъм. Той доказва с голяма убедителност, че да живееш за сметка на труда на другите, без да работиш за собственото си съществуване, означава да нарушаваш най-

съществения закон на природата; това нарушение е главната причина за всички обществени злини, а също и за огромната част лични нещастия и затруднения. Той посочва, че сегашната капиталистическа организация на труда с нищо не е по-добра от предишното робство или крепостничество.

Той настоява за необходимостта от опростяване начина на живот – в храната, дрехите и стаята, опростяване, което е естествен резултат от заниманията с физически труд и особено със земеделска работа, и посочва изгодите, които ще получат дори съвременните богати лентяи, ако се заемат с такъв труд. Той посочва как цялото зло на сегашното управление произтича от факта, че хората, които протестирали срещу лошите правителства, правят всички усилия, за да станат самите те членове на тези правителства.

Същият решителен протест, какъвто изразява към църквата, Толстой изразява и към държавата. Единственият реален начин да се сложи край на съвременното робство, налагано на човечеството от тази институция, смята той, е отказът да си имаш каквато и да е било работа с държавата. И накрая, той доказва и пояснява доказателствата си с образи, в които се проявява цялата мощ на художествения му талант, че алчността на осигурените със средства класи, стремящи се към богатство и разкош – алчност, нямаща и неможеща да има граници – служи за опора на цялото това робство, на всичките тези ненормални условия на живот и на всички предразсъдъци и теории, разпространявани от църквата и държавата в интерес на управляващите класи.

От друга страна, всеки път, когато Толстой говори за Бога или за безсмъртието, той всячески се старае да покаже, че не приема мистичните възгледи и метафизичните определения, използвани обикновено в подобни случаи. И макар че езикът на произведенията му, посветени на подобни въпроси, не се различава от обичайния език на религиозната литература, все пак Толстой постоянно, при всеки удобен случай, настоява за чисто рационалистично тълкуване на религиоз-

ните понятия. Той старателно отсява от християнското учение всичко, което не може да бъде възприето от последователите на другите религии и подчертава всичко, което е общо в християнството с другите положителни религии: всичко, което има общочовешки характер, може да бъде оправдано от разума, затова и възприето в еднаква степен както от вярващи, така и от невярващи.

С други думи, доколкото Толстой е изучавал системите на различните основатели на религиите и на философите, които са се занимавали с въпросите на нравствеността, той се е опитвал да определи и да установи *елементите на всеобща религия*, която може да обедини всички хора и която в същото време би била свободна от свръхестествените елементи, не би съдържала в себе си нищо противоречащо на разума и науката и би била нравствено ръководство за всички хора, независимо от степента на умственото им развитие. Следователно започвайки (през 1875–1877 г.) с присъединяване към православната религия – както я разбира руското селячество – той в края на краищата стига до създаването на философия на нравствеността, която според него може да бъде приета в еднаква степен от християнина, евреина, мюсюлманина, будиста и натурфилософа – религия, която* ще съдържа в себе си един съществен елемент от всички религии, а именно: определяне *отношението на всеки към света* (weltanschauung) в съответствие със съвременната наука и *признаване равенството на всички хора*.

Могат ли тези два елемента, единият от които се отнася към областта на знанието и науката, а другият (справедливостта) – към областта на етиката, да бъдат достатъчни за създаването на религия без всякакви примеси от мистицизъм – това е въпрос, който излиза извън рамките на проблемите, разглеждани в тази книга.

---

* Любопитно е, че план за такава работа Толстой е имал още на младини; това се вижда от биографията на Бирюков.